

Să trăiască partizanii, până vin americanii! Aristina Pop Săileanu

Într-o casă din centrul Bucureștiului, casă ascunsă în adâncul unei grădini cu legume și pomi fructiferi, locuiește o doamnă cu o biografie senzațională. Istoria care i-a modelat-o a și împiedicat-o să și-o povestească. Este prima dată când o face acum. Tatăl său, un vestit pădurar din Țara Lăpușului, a salvat mai mulți copii evrei de la deportarea la Auschwitz, în timpul stăpânirii maghiare, și figurează la Memorialul Yad Vashem de la Ierusalim ca „drept al popoarelor”. Dar pentru că, patru ani mai târziu, în 1948, a ascuns în cantonul său mai mulți fugari anticomuniști, a fost nevoit să se refugieze în munții Țibleșului, fiind amenințat cu arestarea după ce a refuzat să devină informator, cum îi propunea Securitatea. A luat cu el și pe doi din copiii săi. Fata de optsprezece ani, cu un nume parcă mitologic: Aristina, este eroina acestei cărți. Băiatul, Achim, avea cu patru ani mai mult. În urma plecării lor, ceilalți membri ai familiei – soția, ceilalți copii, numeroase rude, mai mult sau mai puțin apropiate – au fost deportați în Bărăgan. În 1953, după patru ani în care a organizat și condus grupul de rezistență din Munții Țibleșului, grav bolnav, Nicolae Pop a coborât din munte și s-a lăsat arestat de securiști, pentru a nu-și încurca colegii de luptă și pentru a-și salva astfel rudele persecutate câtă vreme el era de negăsit. Securității n-au așteptat ca boala să-l răpună: l-au ucis ei, fără judecată. Cei din munți au fost în scurtă vreme fie împușcați, fie prinși și condamnați: Achim la 22 și Aristina Pop la 20 de ani închisoare. Cei unsprezece ani de până la grațierea din 1964 Aristina i-a petrecut în închisori, grav bolnavă ea însăși, dar protejată de prietenia colegelor de suferință, între care era mereu cea mai tânără.
(Romulus Rusan)

ÎNTRE PĂMÂNT ȘI CER

Copilărie fericită

Stimată doamnă Aristina Săileanu, v-am ruga să aveți amabilitatea de a ne acorda un interviu și, în cazul în care acceptați, să începem printr-o scurtă prezentare a dumneavoastră și a perioadei care a premers detenției.

M-am născut în Lăpușul Românesc, județul Someș, la 13 mai 1931, într-o familie de țărani. Am fost nouă copii, dintre care patru au murit, cinci suntem în viață. Locuiam departe de comună, la paisprezece kilometri distanță. Duceam o viață frumoasă. Am avut o copilărie fericită până în anul 1949.

Până să ajungeți la acest moment, descrieți-ne, vă rog, gospodăriile din Lăpuș ...

Făceam parte din categoria oamenilor mai înstăriți din comună, dar, pentru că era o comună de munte, desigur, cei mai bogați arareori aveau 30-40 de pogoane, pământ arabil era mai puțin, deoarece era mai mult fânaț, pășuni. În sfârșit, nu ne puteam compara cu moșierii din Moldova sau din altă parte. Oamenii se ocupau cu creșterea vitelor, aveau oi multe ...

Eram aproape singuri în acel loc foarte pitoresc. Casa noastră, înconjurată de o pădure de fag, era compusă din două camere, o bucătărie de vară, șură, grajduri, cotețe de porci, de păsări... Era o gospodărie frumoasă. Părinții mei au fost foarte muncitori.

Tatăl meu era pădurar. Vara, venea foarte multă lume la noi. Casa era deschisă. Tatăl meu era cunoscut de aproape toți intelectualii din județ, întrucât era mare vânător și mergea la vânătoare cu elita județului Someș - cu prefectul și primarul de atunci, cu medici, avocați și alți amatori de vânătoare. Era, așadar, foarte cunoscut și îndrăgit de lume. Citea foarte mult, erau la curent cu tot ce se întâmplă - și mama, și el. Pe copii i-a dat la școala primară, iar, ulterior, pe mine și pe un frate ne-a dat la liceu...

Începutul durerilor

Unde ați făcut liceul?

La Dej, dar n-am reușit să-l termin, pentru că a venit prigoana comunistă. Preotul greco-catolic Oniga Tănase oficia liturghia în biserica din comună. Au venit de la Securitate cu motocicletele, au înconjurat biserica, au vrut să-l aresteze - era într-o duminică -, dar s-a răsculat tot satul. El nu s-a mișcat, pentru că preotul nu are voie să întrerupă liturghia și, la sfârșit, câțiva dintre cei prezenți l-au dus la ei acasă. Securității au plecat pentru că oamenii au aruncat cu pietre în ei. Au arestat mai târziu peste 500 de oameni, pe care i-au dus la Cluj. Noi aparțineam atunci de Dej, de județul Someș; pe ei i-au dus la Cluj și, desigur, unora le-a dat drumul. Alții au rămas un an-doi la închisoare. Părintele Oniga a plecat în munți, pe la diferite case care erau mai izolate de comune. Asta se petrecea în 1948. Am omis să vă spun că, după alegerile din 1946, foarte mulți intelectuali erau urmăriți, iar mulți dintre ei au luat drumul pribegiei...

Puteți să ne dați niște nume?

Tatăl meu, fiind un om de încredere, s-a trezit într-una din zile cu un prieten, preotul Nechita Neculai, protopop la Târgu Lăpuș, care i-a spus: „Am un om, un politician, care face parte din Partidul Național Țărănesc și este urmărit de Securitate. N-ai putea să-l adăpostești?” Tatăl meu i-a răspuns: „Da, dar știi că la mine este casă deschisă - unii vin, alții pleacă... foarte mulți oameni vin la fân sau la săpatul porumbului”. Erau la noi, vara, câte 30-40 de oameni aproape în fiecare zi, până se terminau toate lucrările...

Cu toate acestea, tata a spus să-l aducă. Și l-a adus. A stat la noi un an de zile. Se numea Vasile Pașca. Era din Târgu Lăpuș... Făcuse cinci ani de prizonierat în Rusia, de unde se întorsese în 1945, iar din 1947 luase calea codrilor. Timp de un an, cât a stat la noi, a fost văzut de diverse persoane. Temându-se, tata l-a dus la Botiza, o comună din Maramureș, la niște prieteni, ca să nu mai fie văzut acasă la noi. Fără să știe tata, acești prieteni adăposteau, la rândul lor, doi studenți, care erau, și ei, urmăriți de Securitate. Studenții au luat legătura cu Vasile Pașca și ne-am trezit, după două luni de zile, cu ei, toți trei, înapoi, acasă la noi.

Eu eram la liceu, la Dej. Desigur, cartea nu mergea prea bine, pentru că tot timpul mă gândeam la ai mei... nu știam ce se va întâmpla cu ei. De când Ardealul de Nord fusese cedat Ungariei, în timpul prigoanei împotriva evreilor, tatăl meu salvase opt evrei, între care o familie cu trei copii, unul de 2 ani, altul de 6 ani, altul de 8 ani. Încă de la vârsta de 13 ani, am stat mereu cu frică, pentru că le duceam hrană evreilor în munți. Le duceam eu, împreună cu un frate de-al meu, ca să nu bată la ochi... Nemții erau la noi în comună, împreună cu jandarmii unguri, dar ei nu umblau prin toate coclaurile după partizani, cum a făcut Securitatea mai târziu. Erau plini munții de partizani ruși, erau și dezertori români din armata maghiară... era și un cumnat al meu, fugit din armată. Ei bine, nemții și ungurii veneau acasă la noi, se întâlneau cu alții din alte părți ale Maramureșului, din Someș, și apoi plecau, fiecare la unitatea lui. Nu se împrăștia prin păduri să-i caute pe dezertori. După 1947-1948 s-a schimbat situația. A venit Securitatea, care cred că a

fost unică în felul ei. Au dat năvală toți securiștii la noi acasă. Eu tocmai venisem după mâncare, de la liceu, de la Dej. Era 11 mai...

În ce an?

1949... Ne-am trezit cu Securitatea de la Dej - peste treizeci, nu exagerez. Cei trei, care erau urmăriți de Securitate, stăteau în camera mare. Când i-am văzut pe securiști în curte, am strigat: „Ați știut să veniți pe la noi?”, ca să afle cei din cameră că a venit Securitatea. Studenții și Vasile Pașca s-au uitat pe geam și, văzându-i pe securiști, au sărit pe o fereastră direct într-un pârau care trecea pe lângă casa noastră și au dispărut în pădure. Trei dintre securiști au intrat în casă, s-au dus la geam și au văzut urme de var căzut. S-au uitat unul la altul în tăcere. Eu am încremenit. Mama făcea pâine - începuse deja să scoată pâinea din cuptor... Vă dați seama prin ce a trecut familia mea – mai întâi istoria cu evreii și, cinci ani mai târziu, aceasta prigoană.

Ispitirea

Cei trei securiști au mers afară la ceilalți și, după ce au discutat, l-au chemat pe tatăl meu și i-au spus: „Știm că ești un om de vază în comuna Lăpuș. Vrem să-ți propunem ceva. Știm că ai salvat niște evrei și că ai fost împotriva horthy-știlor.” În paranteză fie spus, tata avea mulți prieteni unguri. El nu se gândea că omul e ungur, că e țigan,... om să fie... Era înconjurat de unguri foarte de treabă, ca, de pildă, Kiss Janko, care, tot timpul cât au fost evreii ascunși în munți, știa că avem grijă de ei. Acesta l-a ținut la curent pe tata cu mersul războiului ca să fie liniștit.

În sfârșit, securiștii i-au spus tatei: „Tu ai salvat evrei, ești un om bogat, uite, sunt niște băieți tineri, care au părăsit facultatea și au fugit în munți. Știi cum este tineretul... vrem să-i readucem la facultate. Țara noastră este după război, avem nevoie de intelectuali, așa că te-am ruga să colaborăm. Mai mult, o să-ți dăm și o funcție foarte mare dacă ne faci servicii, dacă-i predai. Ești mare vânător, umbli prin munți, iei legătura cu ei, în sfârșit, le dai de mâncare și pe urmă ne anunți.” Tatăl meu i-a privit îngândurat și le-a spus: „Eu nu port haină militară, ci haină de pădurar; sunt țăran, am gospodăria mea, copiii mei, cinci copii, familia mea, în sfârșit..., ce să vă dau eu? Dumneavoastră faceți-vă datoria dumneavoastră, așa cum eu mi-o fac pe a mea.” „Dacă accepți, spun ei, o să te facem șef la Securitate.” Tata le-a spus: „Nu. Nu mă încântă acest lucru; niciodată nu mi-a plăcut haina militară, iar dacă am îmbrăcat haina de pădurar, am îmbrăcat-o pentru că din moși-strămoși ai mei au fost pădurari și vânători. Eu însumi sunt vânător pasionat”. „Totuși, totuși, au insistat ei, te rugăm foarte mult să iei legătura cu ei și să ne anunți, căci ești un om vestit pe aici și ei o să aibă încredere în dumneata.” Tata le-a spus: „Eu nu pot să promit acest lucru.” Alți doi, dintre care un locotenent-major, Rusu, m-au luat pe mine deoparte și mi-au spus: „Nu cumva ai văzut pe la taică-tu niște oameni îmbrăcați în straie de ciobani? Uite, o să treci clasele fără să înveți, o să termini liceul, o să-ți iei bacalaureatul, examenele toate, fără ca să te silești să înveți. Până la urmă, te poți căsători cu unul dintre noi; ești tânără, ai șaptesprezece ani, ești drăguță...”, mă rog, au început să-mi facă tot felul de complimente. „Poți ușor să-i atragi pe acești tineri, și noi o să te ajutăm să termini facultatea, în sfârșit, să-ți faci un viitor frumos.” Eu zic: „Nu știu despre ce vorbiți, eu am venit acasă să-mi iau ceva de mâncare. Fiți, vă rog, mai clari.” „Da. Uitați, au fugit atâția studenți, sunt în munți, au făcut organizație, poate vor să te atragă, să le duci mâncare, așa cum ai făcut cu evreii, că noi știm totul, și apoi vii și ne anunți.” Le-am spus: „Eu, mâine, plec la școală și, oricum, nu știu nimic despre lucrurile astea. Vorbiți cu tata, vorbiți cu mama, vorbiți cu fratele meu, care e mai mare ca mine, în sfârșit, eu nu știu la cine vă referiți. Atâta știu, că am mulțumit lui Dumnezeu pentru că evreii au scăpat de Auschwitz, iar tatăl meu a făcut fapte bune... Noi am crescut cu frica

lui Dumnezeu.” Pentru că era vânător, foarte multă lume se temea de tata. De exemplu, se întâmpla că treceau hoții prin pădurile acelea, dar ne ocoleau casa, pentru că se temeau de tata, căci era un om foarte sever. „Nu cred că ar trage la casa noastră”, le-am spus. Și eu când vorbeam cu ei, mă uitam, așa, spre munte, și ei au zis: „Unde te uiți? Te uiți în pădure? Te uiți după ei? Tu știi și nu vrei să ne spui.” „Domnule, lăsați-mă-n pace că eu nu știu despre ce vorbiți dumneavoastră!”

Deportarea în Bărăgan

Noaptea, au ridicat-o pe ea (pe mama, n.n.) și pe toată familia - pe surorile, pe fratele meu, care împlinise cinci ani, pe nepoți - și i-au dus în Bărăgan. I-au luat noaptea, fără nimic, numai cu ce aveau pe ei, în august 1952. Nouă ni s-a tăiat orice mijloc de a mai afla ceva despre ei.

Cam câți au fost ridicați?

Peste 15.

Știți în ce așezare din Bărăgan au fost duși?

Lângă Fetești, într-o comună de acolo, un sat... Rămăseseră niște căsuțe de la unii bănățeni, cărora li se dăduse deja drumul.

Acasă, nu vă spun ce persecuție a început asupra rudelor: cumnații tatălui meu, frații, toți bătuți, arestați... Comuna a fost, pur și simplu, maltrată de Securitate. Doar câțiva oameni din sat au fost scutiți de acest tratament. Tata avea o vorbă: „Sunt două categorii de oameni: gospodarii, cărora le place munca, și nevoiașii, care-i ajutau pe cei bogați la munca câmpului, dar aveau ce mânca, aveau o vacă cu lapte, aveau porc.” Dar nu toți cei nevoiași erau la fel. De o parte dintre ei, care erau leneșii satului, s-a folosit Securitatea. I-a pus în funcții în comună și, apoi, i-a luat pe cei care cunoșteau munții și umblau împreună după noi. Vreau să precizez că acești oameni erau lipsiți de scrupule, fără teamă de Dumnezeu.

Cumnatul meu, Simion Ciontea, împreună cu familia lui, nu au fost duși pe Bărăgan. Doar că îi urmăreau. I-au lăsat ca momeală că, dacă au ridicat familia și au dus-o pe Bărăgan, noi vom trage la ei. Erau mereu urmăriți. Sora mea s-a urcat în pod într-una din zile și a găsit acolo țigări și chiștoace, cum fuma Securitatea și îi asculta pe ei ce vorbesc în casă.

Ceialți cât timp au fost ținuți pe Bărăgan?

Din 1952 până în 1956. În 1956 le-a dat drumul. Împreună cu mama, pe Bărăgan au mai fost duși: unul dintre frații mei, Ion, care avea 18 ani în momentul deportării, fratele mai mic, Nicolae, care avea 5 ani, sora mea, Bendrea Elena, cu băiețelul ei de 6 ani, Viorel, cumnatul meu, Gheorghe Bendrea, și mătușa mea, Palaghia Pop, care a și murit pe Bărăgan. Fratele meu, Ion Pop, tocmai absolvise liceul înainte de deportare. Noroc că își luase bacalaureatul, grație profesorilor din Năsăud. Secretarul de partid al liceului a vrut să-l dea afară de nu știu câte ori, dar profesorii au luat atitudine și au spus: „Acest elev trebuie să-și ia bacalaureatul... Este un elev bun.” Și l-a ajutat Dumnezeu de și-a luat bacalaureatul.

Aceștia erau din familia noastră. Dar au fost și alte familii care au fost în grup cu noi, pe toți i-au luat. A lui Măț Ion toată familia au luat-o.

(...)

„Să trăiască partizanii până vin americanii”

...Am trecut, apoi, în altă comună, în Dobric, aproape de Libotin. Tata avea acolo un bun prieten, Ion Perhaița, care avusese un frate senator, cred că liberal. Acesta avea mulți prieteni în Dobric. Ne-a pus în legătură cu ei, iar aceștia ne-au adăpostit în casă. Unul dintre ei era Alexa Moșuț, care, la rândul lui, ne-a pus în legătură cu un prieten de-al lui din comuna Costeni, care era secretar de partid. Acest om ne-a ținut în podul casei lui, în timp ce jos veneau membrii de partid și discutau politică. Până la urmă, au început să cânte: „Să trăiască partizanii până vin americanii.”

Comuniștii cântau?

Comuniștii, secretarul de partid, în timp ce noi eram în podul casei. S-au îmbătat și au încins o horă acolo. Vă dați seama ce comuniști erau...

Ultima întâlnire cu tata

Și am stat așa, doamnă, până în toamna anului 1952. Securitatea începuse deja să intre prin sate și să facă percheziții din casă în casă. Atunci noi ne-am dus în Hărnicești, Maramureș, și am luat legătura cu familia lui Vasile Hotea, care era, oarecum, odrasla politică a lui Vasile Lazăr, fratele d-lui Ilie Lazăr. Tatăl meu a venit un timp cu noi, dar n-a vrut să rămână, pentru că nu cunoștea comunele și oamenii de pe-acolo și nu avea încredere. „Eu rămân, totuși, în preajma Lăpușului, în Țara Lăpușului, că acolo sunt stăpân pe mine”, a spus el. Eu am rămas cu fratele meu și cu Vasile Hotea în Hărnicești, iar pe mine m-au dus pe la diferite familii din comună. Stăteam singură în podul cu fân; și acum mă gândesc că era ceva foarte periculos: era un butoi mare, acoperit tot cu fân și eu mă ascundeam în el, pentru că Securitatea umbla din casă în casă, intra în podurile oamenilor și înfigea baionetele în fân până la dușumea. Din fericire, Securitatea a ajuns în comună abia după plecarea noastră. Stăteam singură la această familie, la Vasile al Parascăi. Nu-i rețin numele, doar porecla.

Fratele meu, Achim, cu Vasile Hotea, care era din comuna aceea, au stat la Nicoară al Lupului, cumnatul lui Vasile al Parascăi, și la Gheorghe al lui Ciontoș. Am stat așa locului vreo două-trei săptămâni, pentru că Vasile Hotea era foarte urmărit - făcea parte din tineretul țărănist, studențimea țărănistă - și începuseră arestările: i-au ridicat pe fratele lui, Nicoară Hotea, pe sora lui, pe toți, și i-au dus la Sighet, unde i-au maltratată. Apoi am mers în altă comună, în Hoteni, unde am stat la Mihai al Axentei, pe urmă în Desești, la niște rude de-ale acestuia... nu le mai rețin numele. În orice caz, în cele din urmă, a trebuit să părăsim și aceste comune...

Iată ce se întâmplase: tatăl meu și cu Ioan Măț rămaseră în preajma Lăpușului..., iar noi ne perindam prin satele de lângă Sighet: Hoteni, Desești, Hărnicești, Sat Șugătag, Julești.... La 15 octombrie 1952, ne-am întâlnit cu tata în munții Secului. Trecuse o lună-două de când nu ne mai văzusem. Atunci, am observat că tata făcuse o parază și vorbea foarte greu. După ridicarea mamei, el s-a întristat foarte tare, a suferit mult, probabil că avea tensiune, era abătut. Mergea, totuși, și vorbea, dar cu greutate. Își găsea cu greu cuvintele. Am stat o zi de vorbă cu el, pe urmă el s-a întors din nou cu Ioan Măț în hotarul Lăpușului, pe la diferite case, iar noi a trebuit să părăsim aceste sate. Până la urmă am ajuns la familia Moșuț din Dobric, în zona Lăpușului, unde mai stătusem cu o vară în urmă (1952). Cred că era luna martie când am mers la acest om.

Trădarea

Numai că, după câte știu acum, acest Moșuț îl predase Securității pe Ioan Măț, cu două luni înainte... Cum era de așteptat, Securitatea l-a bătut într-un hal fără de hal. Când m-am întâlnit cu Măț, după 1964, mi-a arătat mâinile și mi-a spus cum a fost bătut. L-am întrebat: „De ce-ai spus oamenii la care ai stat în Maramureș?” Mi-a răspuns: „Dacă cineva îmi spunea «ai omorât pe mama ta», aș fi spus «Da, am omorât-o pe mama», numai să mă lase. Îmi puneau mâinile în apă ca să se mai desumfle și o luau de la capăt... Apoi picioarele, laba, toți mă băteau la tălpi, m-au schingiuit într-un hal fără de hal, încât n-am mai rezistat și a trebuit să spun măcar câțiva - nu i-am destăinuit pe toți”. După ce a spus numele gazdelor, sigur că au început arestările prin Maramureș, prin Desești, iar noi a trebuit să părăsim acele sate.

... Deci ne-am întors la Dobric, la acest Alexa Moșuț. Am plecat noaptea, vă dați seama, de lângă Sighet, am trecut munții - Sermentieșul, apoi Șatra Pintii - prin zăpadă până la brâu. Era martie și era încă zăpadă mare pe munte. După o zi și o noapte, am ajuns la Dobric.

Moșuț avea casa la marginea satului... Am intrat în curte, unde era și casa unui frate de-al lui. Am bătut la ușă, dar nu ne-a răspuns nimeni. I-am spus fratelui meu: „Să știi că ăștia sunt arestați și de aceea nu răspunde nimeni.” La un moment dat, n-aveam ce face, doamnă, eram înghețați de frig, am bătut la geam. Și într-un târziu, s-a deschis ușa și a apărut el.

Ne-a invitat înăuntru fără să aprindă lampa. Avea două fete, una de vreo șapte ani, alta de vreo opt-nouă ani. I-am spus că nu mai avem alimente, nu mai avem unde să stăm... El a spus: „Nici eu nu pot să vă țin în casă pentru că a fost Securitatea și pe-aici.” Fuseseră arestați Ion Perhaița, prietenul tatei, și mulți alți oameni de pe-acolo. Singur el nu fusese arestat, restul, toți cei la care stătusem în vara lui 1952, erau arestați. „Vă pot, însă, ajuta”, a spus. „Este un căsoi – așa se spune pe la noi unei case cu o singură cameră – în hotarul Rogozului.” Ne-am dus acolo – mai fusesem în vara aceea la acel căsoi... Dar, ce să facem? Foc nu puteai să faci, pentru că s-ar fi văzut fumul. „Mergeți acolo, stați acolo și la ora zece vin cu mâncare la voi.”

Ne-am dus... N-am să uit niciodată: pe când îmi făceam rugăciunile, înainte de culcare, am văzut scrisul tatălui meu pe o scândură: „Dumnezeu să binecuvânteze casa aceasta.” Îmi era dor de tata. Mi-am tras sumanul pe cap și am început să plâng. În timp ce plângeam, Vasile Hotea a țipat: „Te rog să nu mai plângi!” Atunci mi-am ridicat sumanul să văd ce face Hotea. Își luase cărțile de rugăciune și se ruga. Pe barba lui mare - pentru că nu se mai bărbierise de câțeva vreme - îi curgeau lacrimi. „Doamne, cum se roagă! Ia să încep să mă rog și eu!”, mi-am spus și m-am rugat până am adormit. Într-un târziu, ne-a trezit Hotea: „Sculăți-vă, nu vă speriați, suntem înconjurați de Securitate.”

Aceasta era masa pe care ne-a pregătit-o Alexa Moșuț.

Împușcat, rănit, arestată

Fratele meu a vrut să iasă primul, să deschidă foc. Hotea l-a tras de o parte și a ieșit el în ușa căsoiului și a deschis foc. Securității au dat drumul la câini, doamnă, și tot puhoiul de securiști după noi trei... Căsoiul era pe un deal, și-n jos, după o porțiune abruptă, era un pârâu. Eu am luat-o la fugă în jos, am intrat în pârâu și am început să mă cațăr pe cealaltă colină. Era lapoviță și ninsoare și erau fire lungi de iarbă, de pir, rămase din anul precedent. De firele acelea mă prindeam, doamnă, și nu știam ce se întâmplă în spatele meu. Mă tot prindeam cu unghiile de pământ, scormoneam dealul, ca să pot să ajung pe culme, și iar alunecam. Nu vă pot reda prin ce clipe am trecut. Am reușit să ajung sus. Eram toată numai noroi, pe mâini, pe față, pentru că ei trăgeau în stil mare în acel

dâmb, și tot noroiul sărea pe fața mea. Câinii m-au prins de cioareci, dar pentru că cioarecii erau din stofă de lână, nu m-au sfâșiat. Hotea a împușcat un câine. Sus era un loc mai neted și, când mă uit, fratele meu zăcea acolo, căzut, iar pistolul lui, „Oritza”, mai departe de el. „Da ce-i cu tine, Ichim?”, îi spun. „Ce să fie? – zice – Sunt rănit.” Era ciuruit de gloanțe, doamnă.... tot abdomenul era ciuruit, curgea sângele șiroaie din el... N-am mai putut să fug și l-am strigat pe Vasile: „Bade loane!”, că așa-i spuneam. Nu-i spuneam pe nume. Fiecare avea câte un nume știut doar de noi, ca să nu ne recunoască lumea. Mie mi se spunea Costică, altul era badea Ion, altul badea Gheorghe, badea Vasile...

Securiștii se apropiaseră deja de noi. Unul dintre ei mi-a dat o cizmă, de-am sărit în sus și apoi am căzut cu fața la pământ. Au strigat: „Mâinile sus!” Eu n-am vrut să ridic mâinile și le-am spus să mă împuște și pe mine ca pe fratele meu. Și, cum era fratele meu căzut acolo, lângă mine, mi-a ridicat el mâinile. Atunci ei s-au apropiat și s-au uitat la noi... Văzând că Achim se face din ce în ce mai palid, le-am spus: „Ce faceți cu el, nu vedeți că moare?” Ei s-au trezit și au spus: „Unde este Hotea? Îl scăpăm pe Hotea!” Așadar, ei știau cu lux de amănunte tot. L-am strigat lui Hotea: „Să știi că eu nu mai pot să fug.” „Ține-te după mine!”, a spus el, dar eu am rămas lângă fratele meu. Și s-au luat securiștii după el, iar lângă noi au mai rămas vreo patru-cinci. Pe Hotea l-au împușcat. Am aflat ulterior că din partea cealaltă veneau alți securiști, pe drumul Lăpușului, între Rogoz și Lăpușul Românesc. Acolo era plin de mașini cu securiști care l-au încercuit și l-au prins.

Între timp, starea fratelui meu se agravase. „Faceți o targă și duceți-l pe fratele meu, că moare!”, le-am spus. Atunci, ei s-au dus la căsoi, au adus niște scânduri și au făcut o targă. Pe mine m-au legat și ne-au dus până în comuna Dobric. Cu șuturi, nu vă pot descrie, cu paturi de armă în spate,... numai eu știu prin ce am trecut. Era 8 martie 1953, într-o zi de duminică. Ne-au urcat într-o dubă și ne-au dus la Securitate, la Târgu Lăpuș. Mie mi-au pus niște ochelari negri, atât de strâmți, încât mi-au rămas urme la tâmpile. M-au ținut o noapte întreagă cu ei. Și de-acolo m-au dus la Baia Mare, la Securitate. Și de la Baia Mare la Satu Mare.

Cât ați stat la Baia Mare?

24 de ore, cam așa. La Securitatea din Satu Mare m-au băgat într-o celulă la subsol, cu pământ pe jos, unde simțeam că mă sufoc din cauza lipsei de aer. Am tot întrebat de fratele meu și, ulterior, am aflat – desigur, nu de la ei – că l-au dus la un spital.

Sacrificiu pentru alții

Despre tatăl dumneavoastră nu ne-ați spus. Ce s-a întâmplat cu el?

Da. Am omis să vă spun. De fapt, nu a fost arestat. După cum v-am spus, se îmbolnăvisese. Avea tensiune și făcuse paraliză. Nu putea să vorbească bine. Se simțea din ce în ce mai rău. Ioan Măț, băiatul cu care a rămas împreună, mi-a spus, ulterior, când ne-am întâlnit după ani de închisoare, că s-a dus în comuna Ungureni, la preotul din comună, s-a spovedit, s-a împărtășit și i-a rugat pe cei care la care stătea ascuns să-l ducă la marginea drumului Lăpușului, care făcea legătură între Băiuț și Lăpușul Românesc, să-l lase acolo, lângă un pod. Era o iarnă foarte grea, era în ianuarie...

Ianuarie 1953?

Da, 1953. Localnicii l-au lăsat lângă pod*. A văzut într-un târziu o sanie cu cai, a făcut semn cu mâna, căruțașul a venit și l-a luat. Așa greu cum vorbea, l-a rugat pe acel om să-l ducă la postul de miliție. Când l-au văzut cei de la miliție, au dat telefoane în toate părțile, spunând că l-au prins pe Pop, și au sosit zeci de securiști. Toți erau fericiți și se

felicitau între ei... Nu l-ar fi prins niciodată dacă tata nu ar fi hotărât să se predea... Oamenii la care a stat l-au rugat să nu se ducă la Securitate și i-au promis că o să aibă ei grijă de el și poate se va face bine. Iar dacă nu se va face bine, o să moară și o să-l înmormânteze creștinește și va fi aproape de satul lui. Dar el a spus: „Nu, pentru că dacă eu mor și mă îngropați aici, toată armata o să mă tot caute ani de zile și familia mea va suferi.” În sfârșit, a venit Securitatea, n-au vrut să creadă că-i bolnav și că nu poate vorbi. Au zis că nu vrea să vorbească și unul i-a dat cu patul armei în față, de i-a tâșnit sângele și pe gură, și pe nas. Ulterior am aflat că a fost împușcat mortal chiar în ziua în care s-a predat la Târgu Lăpuș. Nu știu unde este înmormântat. A fost un om extraordinar, care și-a jertfit întreaga familie și pe el însuși pentru a face bine aproapelui. Nu a fost un om egoist, un om care să trăiască numai pentru el... A fost un model. Nu spun asta pentru că este tatăl meu. Desigur, a avut și dușmani, ca fiecare om. Dar dușmanii lui...

Erau comuniștii din sat.

Da, comuniștii din sat.

Spitalul Văcărești sau anticamera morții

La un moment dat, s-a deschis ușa celei și un gardian a întrebat: „Pop Aristina, cine este?” „Eu sunt.”, am răspuns, dar nu mă mai puteam ține pe picioare. M-au luat și m-au dus la Spitalul Văcărești, unde era o aripă rezervată deținuților politici, în partea mănăstirii devenită penitenciar.

Mănăstire pe care ulterior au demolat-o.

Da, au demolat-o. M-au băgat într-un salon, în care am stat cu Aurica Voica, cu Lucreția Cușa (născută la 28 octombrie 1927 în Bulgaria, colonizată în Dobrogea, în cum. Mihail Kogălniceanu. În 1952 este arestată și condamnată la 10 ani închisoare corecțională. Eliberată la 16 iunie 1962. ACISAC, proiect RPC, nr. inv. 19911; C. Ionițoiu, Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar C, Ed. Mașina de Scris, București, 2002, p. 290.), macedoneancă... Amândouă erau de la Constanța. Lucreția Cușa era închisă pentru un mărtișor, pe care îl vânduse. Securitatea a acuzat-o că vindea mărtișoare pentru a da ajutor legionarilor. Cealaltă, Aurica Voica, nici n-a avut proces... nu au găsit nici un motiv pentru a-i intenta proces, și au ținut-o așa șase-șapte ani... Ulterior, ea a intrat în greva foamei, ei au făcut tot felul de verificări și, într-un târziu, în 1954, au pus-o în libertate, arestată fiind din 1948. Aceste fete au fost foarte drăguțe, s-au purtat așa frumos cu mine... În celulele de sus, erau foarte multe deținute: era doctorița Adela Herișescu (arestată pentru prima dată în timpul manifestației din 10 mai 1946. Este judecată de Curtea Matțială București și eliberată prin sentința 524/19 iunie 1946. În 1948 este condamnată în contumacie în lotul „trotiliștilor”, fiind arestată la 24 iunie 1952. A trecut prin închisorile Jilava și Văcărești, în aceasta din urmă născând un băiețel. Eliberată la 30 aprilie 1954. A trecut prin închisorile Văcărești și Mislea. Cicerone Ionițoiu, Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar H, I, J, K, L, Editura Mașina de Scris, București, 2003, p. 47; Frusinica Moraru, Femei arestate în timpul regimului comunist – anul 1948 în Anale Sighet 6. Anul 1948-instituționalizarea comunismului, ed. Romulus Rusan, Fundația Academii Civice, București, 1998, p. 354; ACISAC, proiect RPC, nr. inv. 32628.), căsătorită Gesticone, care a născut acolo. I-au luat băiețelul la un an de zile și l-au predat familiei; era Dina Teglaru (condamnată în 1952 la 15 ani muncă silnică pentru “crimă de uneltire contra ordinii sociale”. Eliberată la 28 iulie 1964, ACISAC, proiect RPC, nr. inv. 71559.), care a născut tot în spitalul Văcărești. Securitatea i-a luat băiețelul pentru că toată familia ei era arestată. Nu știu ce s-a întâmplat cu copilul. Era

Nina Dombrowschi (Nina Dombrovski, arestată la 18 iulie 1953 și condamnată la 24 ani muncă silnică pentru crimă de uneltire contra ordinii sociale, eliberată la 9 septembrie 1959. AIOCIMS, mărturia doamnei Nina Dombrovski, caseta nr 7; ACISAC, proiect RPC, nr. inv. 22545), foarte bolnavă, și multe altele pe care le-am întâlnit în cursul celor trei ani și o lună, cât am stat la Văcărești. În ziua următoare sosirii mele la spital, mi-au făcut radiografii și radioscopii și apoi m-au dus la doctorul Nicolae Popescu... Dar cu ce să mă trateze, cu aspirină? Făceam 40 de grade temperatură. Mi-au făcut analizele și m-au găsit intens pozitivă. Vă dați seama că eram un pericol și pentru fetele din jur. M-au izolat... Mă împăcasem cu soarta și-mi spuneam: „Ce-o da Dumnezeu!”

Cum se purtau doctorii, doamnă?

Doctorul Nicolae Popescu a fost un medic extraordinar. A făcut nenumărate demersuri la Ministerul Sănătății ca să obțină antibiotice pentru mine, pentru toate fetele care erau grav bolnave de plămâni, și pentru băieții, care erau în aripa cealaltă, plină numai cu deținuți politici, care sufereau de tuberculoză și de alte boli. Era foarte mult tineret care suferea de tuberculoză. Doctorul a făcut foarte multe demersuri și, până la urmă, a obținut pentru mine 10 grame de streptomycină, 200 de rimifon și vreo 600 de pastile de PAS, și m-a pus pe tratament. Mi-a zis să stau mereu în pat – nici nu puteam altfel, pentru că aveam 40 de grade temperatură încontinuu. A început să-mi dea tot felul de vitamine... În sfârșit, pe parcursul tratamentului acesta, au mai adus și alte bolnave. Au adus-o pe Maria Herescu (arestată la 22 ianuarie 1953, condamnată la 2 ani închisoare corecțională pentru omisiune de denunț. A murit la 10 mai 1954 în Spitalul-penitenciar Văcărești. ACISAC, proiect RPC, nr. inv. 32607) din Pitești, care a avut un ghinion extraordinar. Avea doi ani condamnare. Mai avea trei sau patru luni până la eliberare și a murit de TBC, lângă mine. Când m-am trezit dimineața, era moartă. A venit milițianca la geam și a spus: „Pop, Hereasca-i moartă lângă tine!”. Eu o îngrijisem, deși eram, eu însămi, foarte bolnavă și aveam febră mare. Numai eu știu ce era în sufletul meu... Medicii veneau, îți dădeau tratamentul, sanitarul venea, îți făcea injecția și pleca. Noi între noi trebuia să ne ajutăm.

Maria Herescu știți pentru ce fusese condamnată?

Nu știu pentru ce era condamnată, dar știu că era soție de învățător. Avea un băiat arestat, pe care, întâmplător, l-a văzut în curtea închisorii din Pitești, înainte de a fi adusă la Văcărești.

Așadar, și ea, și băiatul au trecut prin Pitești?

Desigur, băiatul trebuie să fi fost deja arestat și condamnat când ea era la Securitate în Pitești. Când a venit, avea un infiltrat pulmonar, dar după ce l-a văzut pe băiat, s-a supărat foarte tare și, întrucât suferea și de ficat, n-a mai putut să mănânce. Boala s-a cronicizat... Având 42 de ani, Ministerul Sănătății nu i-a mai dat aprobare pentru tratament și a murit femeia cu zile.

Tratamentul se acorda în funcție de vârstă?

Da. Primeai tratament dacă aveai 21-22 de ani, dar dacă erai trecut de 40 de ani și aveai tuberculoză, nu-ți mai dădea nimeni nici un tratament. Nici mie nu mi-au mai dat după aceea decât vitamine și mâncare de regim TBC. Dacă aveai peste 40 de ani, îți dădeau regimul acela de TBC, dar fără medicamente... Doctorul meu era neputincios. El ne-ar fi dat orice, dar de unde să ne dea? Dacă ar fi adus de acasă, ar fi intrat la pușcărie,

alături de noi. Mi-a dat acest tratament și am început să mă refac treptat. Temperatura scăzuse... De la Mislea erau aduse alte și alte fete bolnave de ficat, de cancer... Doamnă, ce am putut vedea în spitalul acela, nu pot descrie. Era Mama Kati, cum îi spuneam noi, o ungueroaică. Avea cancer la sân și ajunsese în așa hal încât i se vedea inima cum bate. Era deja o rană deschisă, dar ea nu spunea nimic. Deși avea dureri groaznice, suporta cu atâta stoicism...

Și a murit?

A murit acolo, ulterior.

Vă amintiți și de alte persoane care au murit acolo?

Da. În circa trei ani de zile cât am stat acolo, s-a perindat foarte multă lume. Îmi amintesc, în special, de cazurile ieșite din comun prin gravitate. Au adus-o de la Securitate pe Ecaterina Juriari (condamnată în 1953 la 15 ani muncă silnică. ACISAC, proiect RPC, nr. inv. 37339), care nu mai era om - nu mai vorbea și era numai piele și os. O scoteam pe targă afară și o țineam la soare. Nu puteam să stăm cu ea de vorbă, deoarece nu vorbea cu nimeni. Când a venit sora ei, Marina Chirițescu (medic, arestată la 5 septembrie 1953, la vârsta de 33 ani și condamnată la 25 ani muncă silnică în lotul parașutiștilor. A trecut prin penitenciarele Jilava, Văcărești, Miercurea Ciuc, Arad, Oradea, Aiud. Eliberată la 22 iunie 1964. ACISAC, proiect RPC, nr. inv. 14649), care era doctoriță, a trecut pe lângă ea și nu a recunoscut-o... A trecut pe lângă ea și n-a recunoscut-o. S-a apropiat de mine și m-a întrebat: „Cine este?” „Nu știu, este o deținută adusă de la Securitate, nu vedeți în ce hal au adus-o? Tot timpul mă duc să vorbesc cu ea, dar nu vorbește cu nimeni.” Și când s-a apropiat, și-a recunoscut sora, doamnă.

Ecaterina nu se mișca?

Nu se mișca, stătea întinsă pe targa aceea. Și nu vorbea... nu vorbea cu nimeni. Pe lângă faptul că au torturat-o, era grav bolnavă și de plămâni. Era, pe de o parte, o traumă psihică, probabil, foarte puternică... Da, nu vorbea și nu mânca.

Și cum i se dădea de mâncare?

Cu furtunul era alimentată. O doamnă, Smaranda Romanescu (condamnată în 1950 la 6 ani temniță grea, fiind acuzată de înaltă trădare pentru nedenunțarea soțului său. Eliberată la 6 iunie 1956. ACISAC, proiect RPC, nr. inv. 60880), soția generalului Romanescu, deținută pentru soțul ei, care, din câte am înțeles, era asistentă medicală, îi dădea cu furtunul. Îi pasa morcovii din mâncare prin tifon și o hrănea o dată pe zi. I se dăduse și ei regim TBC. Dar asistentul medical nu își asuma răspunderea, or ea trebuia hrănită de două ori pe zi. El făcea cele opt ore și pleca acasă. Cine să-i mai dea de mâncare seara? Așa ne-am ajutat una pe cealaltă.

Și-a revenit doamna Juriari din această stare?

Și-a revenit... În 1956 a fost eliberată și dusă la Spitalul Central... Toată familia ei era însă deportată în Bărăgan. Surorile ei făcuseră și ele închisoare, și pe urmă au avut domiciliu obligatoriu la Lătești. Au aflat de ea mai târziu, ca printr-o minune, și a mers cineva din București și a scos-o din Spitalul Central...

Și-a revenit încă la Văcărești, când erați dumneavoastră acolo?

Nu, nu, ea a fost dusă în starea aceea la Spitalul Central, apoi la un alt spital, la tratament, unde, după o perioadă, și-a revenit complet. După 1964, la doi ani după ce m-am căsătorit și am venit în București, Cati Juriari a venit la mine cu o altă fată, fostă deținută, Dochița Gherman, care la rândul ei făcuse 16-17 ani de închisoare, și m-au căutat. Când le-am văzut nu-mi venea să cred. Cati era complet refăcută și, fiind inginer chimist, era angajată la Institutul de Cercetări și Gospodărire a Apelor. De atunci, am ținut mereu legătura, chiar și în cele mai grele perioade (eram urmărite de Securitate): vorbeam des la telefon și ne vedeam din când în când. Avea un suflet mare. La fel și surorile ei, care mi-au ridicat moralul și m-au încurajat până în 1989, la revoluție. Ele erau, la rândul lor, urmărite, dar, totuși, mă primeau cu mult drag în mijlocul lor. Provenind dintr-o familie de basarabeni, mama lor murise în deportare la o mină de cărbuni din Siberia și au fost foarte impresionate de cazul meu și al familiei mele.

Marina Chirițescu era și ea bolnavă?

Venea de la Securitate și, ca și sora ei, era tot în lot cu parașutiștii. Era și ea bolnavă de TBC. Am stat câțiva ani cu ea la Miercurea Ciuc, dar o să vă relatez când vom ajunge la episodul acela. Tot din lotul parașutiștilor, îmi mai amintesc de d-na Elena Stetin (a fost condamnată la muncă silnică pe viață pentru că nu și-a trădat fratele, Mircea Popovici. A murit la Spitalul-penitenciar Văcărești. ACISAC, proiect RPC, nr. inv. 68449), arestată din cauza fratelui ei, Mircea Popovici... Tatăl ei, care avea 80 de ani, se găsea tot la Văcărești și fusese condamnat la 20 de ani muncă silnică. La proces, venerabilul domn a spus: „Vă mulțumesc, domnule președinte, pentru că mi-ați mai dat douăzeci de ani de viață, așa că voi apuca suta.” Doamna Stetin, deși grav bolnavă de cancer, avea un moral extraordinar. Ne încuraja, era ca o mamă pentru fiecare dintre noi...Era extrem de credincioasă, o femeie minunată. Avea o fată care rămăsese acasă... După ce s-a evacuat spitalul, în 1957, noi două am fost ultimele care am plecat de la spital la Jilava.

Dumneavoastră și d-na Stetin?

Da. Când au văzut-o cei de la Jilava, au trimis-o înapoi, la spitalul Văcărești, ca, după câteva luni, să aflam că a murit. Tot la spitalul Văcărești au adus, pe targă, de la Securitate, o doamnă înaltă, cred că maghiară, paralizată. Nu știa nimeni cum o cheamă exact, nici noi n-am aflat, nu putea vorbi și am botezat-o Anușka. A murit în luna octombrie 1955.

Știți din ce localitate era?

Nu știm absolut nimic despre ea. Vă dați seama ce-a fost pentru noi. Lângă mine a murit Mariana Ionescu (născută la 8 decembrie 1930. Arestată în septembrie 1952, de pe stradă, cu un grup de elevi care frecventau biblioteca franceză din București, implicați apoi în procesul din jurul Legației Franței la București. Până la proces (noiembrie 1953) a fost reținută la Securitate (Uranus). A fost condamnată la 3 ani închisoare. A murit la 11 ianuarie 1954, la spitalul penitenciarului Văcărești în urma unei tuberculoze netratate, contactată în timpul anchetelor. (ACISAC, proiect RPC, nr.inv. 35344; Arhiva de Istorie Orală a Centrului Internațional de Studii asupra Comunismului din cadrul Memorialului Sighet, AIOCIMS, mărturia doamnei Micaela Ghițescu, casele nr. 17 și 156 I-II); Victimele terorii teroriste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar H, I, J, K, L, Ed. Mașina de Scris, București, 2003, p. 1957), care nu a mai putut fi salvată, deși avea doar doi ani condamnare. Doctorul Nicolae Popescu a făcut mereu demersuri la forurile

superioare ca să-i dea voie să o ducă la Filaret să o opereze. Nu i s-a admis acest lucru și ea a murit cu zile. Tratamentul nu i-a folosit la nimic...

De ce suferea, doamnă?

TBC pulmonar, ca și noi. Însă caverna era într-o porțiune a plămânului care numai prin operație putea fi salvată, streptomicina nu a mai avut nici un efect. Cum patul ei era lângă mine, îi șopteam: „Mariana, hai să ne rugăm!”, dar ea era așa de bolnavă...Îmi spunea: „Aristina, eu nu pot să mă mai rog.” „Uite, să-l rugăm pe Iisus...”, o imploram eu. „O, Aristina, eu sunt mai aproape de Iisus decât tine”. Și a avut dreptate: ea a murit, iar eu am supraviețuit. M-a impresionat foarte mult. Era de o frumusețe... înaltă, ochii negri, părul negru, tuns scurt... O frumusețe de fată. La câteva luni după ce a murit, a apărut „Porumbelul Păcii” – un gardian (îl numeam așa, pentru că numai el venea să îi anunțe pe cei care se eliberau. Îi ducea la magazie să-și ia lucrurile ca să plece acasă). Și o tot striga, iar noi îi spuneam „A murit, a murit...” El tot nu înțelegea... Mai trecea o lună, iar venea să o strige ca să o pună în libertate.

În decursul celor trei ani și ceva, cât ați stat în spital, ați văzut multă lume murind?

Da, doamnă, a murit multă lume. A mai murit, la Văcărești, Maica Superioară a Mănăstirii Pitar Moș...

Câte șapte zile de izolator

Spuneți-mi, care era tratamentul aplicat deținuților la Miercurea Ciuc?

În primul rând, chiar dacă nu ți s-ar fi aplicat vreun tratament, numai când auzai de închisoarea din Miercurea Ciuc te îngrozeai. Să nu-ți fi dat nimic de mâncare, dar numai gândul la acea temniță grea te îngrozea. Avea niște sobe oarbe, din zid - focul se făcea pe sală, cu câțiva cărbuni - care nu se încălzeau niciodată. Iarna, era un ger cumplit. Nici vara nu dădeam zeghea jos de pe noi, atât era de frig.

Și asta în situația în care erați bolnave de TBC...

Bolnave, foarte bolnave. Norocul nostru a fost că ne-au dat voie să stăm în pat, pe când celelalte deținute stăteau douăsprezece ore pe o bancă. Nu aveau voie nici să se apropie de pat. Dacă le vedeau că au intrat printre paturi, le acuzau că au stat culcate și le trimiteau la izolator pentru șapte zile, unde li se dădea numai apă...

Care erau deținutele cu un tratament atât de dur?

Toate, în afară de infirmeria noastră...

În ce consta tratamentul celorlalte?

Douăsprezece ore erau obligate să stea pe bancă. Mâncarea era sub orice critică: un simulacru de mămăliga, un arpacaș infect și o zeamă de varză, vai de ea... Se gătea, totuși, mai bine decât în alte închisori; gustul era mai bun. Dar mai mult te gândeai la pâine, decât primeai. Se sculau, săracele, și spuneau: „Vai, am visat o pâine mare, albă, și tot vroiam să tai din ea și nu reușeam.” Iar altele spuneau: „Doamne, să mă văd liberă și o să mă așez pe marginea străzii, chiar în orașul ăsta, și o să rog pe cineva: «Du-te și ia-mi pâine, să mă satur»”. Nu am văzut o ceapă, un usturoi, nimic... Cât despre fructe sau

pastă de dinți, ferit-a Dumnezeu! Din când în când, veneau niște procurori și o întrebau pe șefa camerei ce mai dorim. Iar ea spunea: „Ce să mai dorim? Uitați, nu avem un săpun, nu avem o pastă de dinți...etc ” Șefa camerei era Lucreția Jurj (născută la 2 octombrie 1928, în satul Scărișoara Nouă, comuna Pișcolț, județul Satu Mare. Membră a grupului de rezistență condus de frații Șușman. La 28 august 1954 a fost arestată, iar în 1955 a fost condamnată la muncă silnică pe viață pentru „uneltire contra ordinii sociale” (209 c.p.), pedeapsa fiindu-i comutată ulterior la 25 ani muncă silnică. A fost eliberată la 23 iunie 1964 prin grațiere. (Lucreția Jurj-Costescu, Patru ani de rezistență cu arma în mână, în Munții Apuseni în „Memoria” nr. 26, pp. 101-105; ACISAC, proiect RPC, nr.inv. 37347; vezi și Cornel Jurju, Cosmin Budeancă, „Suferința nu se dă la frați...” Mărturia Lucreției Jurj despre rezistența anticomunistă din Apuseni (1948-1958), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002; Lucreția Jurj-Costescu, Ion Gavrilă-Ogoranu, Destine în rezistență (I) în Școala Memoriei 2003, Fundația Academia Civică, 2003, pp. 87-94), care fugise în munți cu soțul ei, pădurar... El a fost omorât, ea condamnată...

La cât era condamnată?

Lucreția era condamnată pe viață, muncă silnică pe viață. Era o țărancă foarte frumoasă, în vârstă de circa 28 de ani. Procurorii își băteau joc de ea: „Tu ceri pastă de dinți, țăranco? Ai văzut tu acolo, în Munții tăi Apuseni, pastă de dinți?” Iar ea spunea: „Domnule procuror, n-am văzut pastă de dinți, dar în fiecare zi mâncam patru-cinci mere și uitați ce dantură bună am.”

Percheziții pentru ace și pâine

Nu vă mai spun ce percheziții se făceau la Miercurea Ciuc. Una-două, te trezeai că te scotea pe sală și îți făceau percheziție. Îmi amintesc de una care trebuie menționată. Ne-a scos afară din fiecare celulă, pe rând. Noi, din celula noastră, auzeam un zgomot similar celui produs la un control O.R.L. Parcă le-ar fi controlat în gât cu lingurița... Ne-am gândit că s-ar putea să fie vreo boală. Deținutele tușeau. Vine și rândul nostru. Într-adevăr, ne-au băgat o linguriță pe gât și ne-au controlat toată gura... Aveam și eu un ac, ascuns în gură, pentru că trebuia să ne coasem câte un nasture sau altceva. Mi-au scos acul și l-au pus pe pervazul geamului, unde erau foarte multe ace. Ne-au controlat pe toate și ne-au luat și nenorocitul acela de ac, pe care îl aveam pentru strictă necesitate. După percheziție, s-au luat măsuri drastice: cele la care s-au găsit ace au fost duse la izolator, unde au avut zile grele, în frig. Vă dați dumneavoastră seama ce frig era iarna, la Miercurea Ciuc. Celor care eram foarte bolnave - mie, Lucreției Jurj și celorlalte - nu ne-au făcut, chipurile, nimic, nu ne-au dus la izolator. Am scăpat ca printr-o minune, pentru că eram în infirmerie, așa de bolnave.

Altă dată, ne-au scos paturile din infirmerie și am dormit pe jos, deoarece ne-au prins dând pâine pe coșul de la sobă. În celula de lângă noi erau „viețașele”, condamnate pe viață, cărora noi le dădeam pâine prin coș. Ne-au prins și ne-au scos paturile. Am dormit trei zile pe jos, fără căldură, bolnave cum eram, iar fetele condamnate pe viață, multe dintre ele tinere - erau foarte multe tinere - au primit aceeași pedeapsă. De atunci au început să facă percheziții mai dese.

Viața spirituală în celulă

Am avut și o Biblie pe care o ascundeam într-o saltea, dar au găsit-o și au luat-o. Nu știu cum au aflat de ea... Probabil că și printre noi era una care ajunsese să toarne, pentru cine știe ce reală sau iluzorie recompensă, sau poate să fi fost o persoană introdusă chiar de ei. Ne-a părut foarte rău când ne-au luat Biblia. Cu noi era și sora

Hildegard, o maică socială care se ocupa foarte mult de viața noastră spirituală. Cu dânsa am stat cinci ani. Suferea de TBC pulmonar. Tot cinci ani am stat și cu sora Judith, care era în același lot cu sora Hildegard. Aceasta din urmă ne făcea catehizare și ne preda germana. Făceam zilnic rugăciuni, liturghie, rozariul, Paraclisul Maicii Domnului... Eu știam pe de rost toate rugăciunile. Luam lecturile din Sfânta Scriptură și sora Hildegard ne spunea: „Tu înveți Capitolul cutare din Evanghelia aceasta, tu înveți Epistola aceasta, tu înveți cutare”, și așa spuneam, pe rând, lecturile la Sfânta Liturghie. Am învățat texte întregi din Sfânta Scriptură, ca până la urmă să se afle, să ne facă percheziție și să ne confiște Biblia. Vă dați seama ce a urmat: pentru că nu avea cum să ne ducă pe toate, dintr-o dată, la izolator, ne-au scos paturile. Nu vă mai spun ce teroare a fost!

Dintr-odată au devenit ca fiarele

Nu știu ce s-a întâmplat afară, dar a fost o teroare grozavă la Miercurea Ciuc, cred că în iarna anului 1958. Milițienii s-au purtat cu noi sub orice critică. Chiar și cei pe care i-am crezut ceva mai civilizați, dintr-o dată au devenit ca fiarele. Îmi amintesc de Gica Popa, studentă la Medicină, care avea zece ani condamnare. Au prins-o scriind pe un săpun - învăța limba engleză cu Nuți Macarie (Ana Macarie, condamnată la 25 ani temniță grea pentru “înantă trădare”, pentru că “a găzduit un preot din procesul Vaticanului”. Eliberată la 16 aprilie 1964. ACISAC, proiect RPC, nr.inv. 40684), care era în lotul Bisericii Greco-Catolice, cu Valerica Moldovan. I-au pus cătușele la mâini, ochelari negri pe ochi și au ținut-o așa două ore, de nu mai știa ce să facă de durere. Se sufoca, nu putea să-și miște mâinile, pentru că pe măsură ce și le mișca, mai tare se strângeau cătușele. A făcut pe ea de durere, n-a mai suportat. Era o fată înaltă, frumoasă și deșteaptă... A fost o perioadă de mare teroare la Miercurea Ciuc.

De ce credeți că s-a declanșat această teroare?

Nu știu ce s-a întâmplat afară...

Când, în '58?

Cred ca da. Oricum, tot ce se întâmpla afară...

...Se repercuta înăuntru.

Se repercuta asupra noastră, asupra deținuților politici. Noi știam că ceva trebuie să se fi întâmplat afară, de vreme ce la noi se luau măsuri groznice.

(...)

Vești despre cei de afară

În toată această perioadă, în care ați fost închisă, ați avut vreo veste despre familia dumneavoastră?

În 11 ani nu am știut absolut nimic de ei, doar în 1954, când eram la Văcărești, mi-au dat în iunie o carte poștală în alb, să o scriu și să o expediez. Am scris-o unei mătuși din comună. În iulie ne-au dat a doua carte poștală. Cum nu am primit nici un răspuns de la mătușa mea, a doua am trimis-o la o fostă deținută, care a stat cu mine în celulă, Elisabeta Sălăjan, care era din București (condamnată în lotul catolic, cu preasfințitul Hirțea de la Oradea). O întâlnisem pe Bea la Oradea, unde am stat cu ea 6 luni, și i-am trimis ei această carte poștală – eu eram foarte grav bolnavă de plămâni –, iar ea mi-a trimis un pachet. Nu aveam voie decât 5 kg: unt, zahăr,... atât țin minte, dar să se încadreze în cele 5 kg. Și atunci, dacă am văzut că nu am primit de la mătușa nimic, i-am scris o a doua carte poștală, iar Bea mi-a trimis un pachet cu tot ce am avut voie și, în

același timp, am primit și de la mătușa pachetul. Fiind două pachete în aceeași lună, au depășit 5 kg și nu mi-au dat decât 5 kg, au luat și dintr-unul, și din altul. Dar a intervenit acest doctor, Nicolae Popescu, care a fost pentru noi îngerul păzitor și care ne-a îngrijit, și a mers la director și mie mi-a dat înapoi untul, mi-a dat zahărul, nu mi-au dat niște fructe și nu mai știu ce mai era pus acolo, dar restul mi-au dat. Și mătușa mi-a scris de cei de pe Bărăgan. Atât mi-a scris: „Sunt bine cu toții.” Dar din 1954 până în 1964 nu am mai știut nimic despre ei.

Eliberarea. „Ce se va întâmpla cu mine?”

Cum s-a petrecut eliberarea dumneavoastră?

Îmi amintesc că într-o dimineață... în aprilie, mi se pare în 13 aprilie, am auzit cum se deschid celulele, zăvoarele acelea grozave, și au ajuns și la noi. A apărut ofițerul de serviciu, era cu gardianca și cu asistenta medicală, și au chemat pe una dintre noi, pe Silvia Montani, iar ea, săraca, după ce s-a întors n-a putut să zică nimic. Era atât de emoționată că, săraca de ea, nu știa ce să facă. Abia după vreo cincisprezece minute a spus: „Fetelor, plecăm acasă!” În sfârșit. Și au început să ne cheme pe fiecare. Au ajuns și la mine – pe mine m-au lăsat mai la urmă. Toată lumea se bucura, nu știu însă de ce eu eram tristă. Nimic nu m-a bucurat când mi-au spus că plec. M-am temut de necunoscut. Nu știam ce găsesc. Și mi-era frică. Mă vedeam neajutorată. Ce fac eu? Ce se va întâmpla cu mine?

Apoi m-a chemat procurorul – era cu încă doi – și mi-a zis: „Știi că ești liberă, dar fii foarte atentă, când te duci acasă, va veni lume, te va întreba, să nu spui prin ce închisori ai fost și unde ai fost.” Atunci mi-am luat curajul și am zis: „Și de unde să spun că am venit, de la pension? Pentru că toată lumea de la noi știe că eu sunt în închisoare, familia mea toată a fost dusă pe Bărăgan și toți știu cazul nostru.” Și atunci el a zis: „Nu spui în ce condiții ai stat, cu cine ai stat.” „Dar eu nu am voie să ies din satul meu?” „Nu, zice, ești liberă, poți să te duci oriunde”. Și mi-a dat hârtia de eliberare... Încă nici nu știu dacă el mi-a dat-o sau mi-a adus-o cineva în celulă, nu mi-aduc aminte.

Am intrat în celulă, iar acolo era asistenta medicală. M-am dus lângă ea și i-am zis: „Acum voi vedea pe mama.” Iar ea a zis: „Nu se știe.” Și când am auzit cuvântul ăsta „nu se știe”, mi-a trecut ca un cuțit prin inimă. Apoi, ne-au dus la magazie... Mi-au adus și mie bocceluța cu haine – fiecare când pleca lăsa la câte cineva o fustă, o bluză, ca să aibă când se va elibera... Noi aveam condamnări de 15, 20, 25 ani în spinare, dar, totuși, mai spera lumea că vom ieși vreodată și s-avem o fustă mai bună, o bluză mai bună. M-am îmbrăcat într-o fustă lungă până în pământ - moda din urmă cu zece ani - cine știe cine mi-o lăsase... Am plecat fiecare spre casă.

Eu am ieșit cu sora Hildegard, care pleca la Cluj. Dar când am ajuns la gară (a venit un milițian cu noi de ne-a urcat în tren) și când ne-am văzut în vagon aproape nu ne-am recunoscut. Oamenii se uitau la noi curioși... sora era în straietele ei de călugăriță, iar eu - 45 kg dacă aveam - târam lucrurile acelea după mine. Am urcat, ne-am așezat pe bancă, ne uitam una la alta și nu ne venea să credem că suntem libere.

Când am ajuns la Dej, sora Hildegard mi-a zis: „Aristinchen, acum e Dej? Ne despărțim.” Cinci ani am stat cu dânsa în celulă, o maică de o frumusețe rară, era o sfântă. Eram mereu împreună, făceam rugăciunile împreună. Când m-am dat jos la Dej, mi-a făcut semnul crucii pe frunte, mi-a dat binecuvântarea și mi-a zis „Să-ți mai las niște bani! Cu ce ajungi tu de la Dej la Baia Mare?” (nouă ne-au dat bilete doar până în Dej, iar de la Dej la Lăpuș trebuia să merg cu autobuzul și n-aveam nici bilet și nici bani pentru bilet). „Ei, nu, lasă!” și n-am vrut să-i iau. „Lăsați acolo banii, o să mă descurc, văd eu!”

Când m-am dat jos în gară la Dej, Dejul era același oraș cu aceleași clădiri vechi

ale școlăriei mele. Dar a început o ploaie torențială de m-a făcut ciuciulete. Vai, vă dați seama cum arătam cu fusta aceea și cum curgea apa de pe mine? Oamenii se uitau la mine mirați, vă dați seama că toți erau cu umbrele. Am pornit-o înspre autogară și n-am găsit un gang unde să intru să mă adăpostesc și mergeam, ca un robot, înainte. Nu gândeam atunci, nu știam la ce să mă gândesc, eram dezorientată, aveam în mine un gol. Când am ajuns la autogară, am văzut tăblița „Târgu Lăpuș” pe un autobuz, am urcat și m-am uitat după țărani, dacă nu este vreun țaran din jurul Lăpușului, în portul de pe acolo, că umblau încă în costum național. În mașină m-am urcat fără bilet și văd oamenii cu bilete și zic: „Eu n-am bilet.” „Dar, zice unul, de unde vii dumneata de n-ai bilet? Du-te acolo, la casă, și-ți cumpără bilet.” „Dar n-am bani.” O fi zis că sunt... îmbrăcată așa... cu bocceluța aceea după mine... Și zice: „Păi cum n-ai bani? Cum pleci la drum și nu ai bani?” „Nu am bani.” Se uită omul lung la mine: „Da' de unde vii tu, fată?” „Vin de pe Constanța.” „Cum vii tu de la Constanța?” „Păi, vin de-acolo.” „Vai de mine, nu ești tu, Aristina?”

Primele vești despre familie

Era cineva din comuna dumneavoastră?

Dintr-o comună vecină. Atunci am început să plâng, îmi curgeau lacrimile. „Vai, Aristina!” Și cere repede un bilet, scoate banii, plătește biletul: „Eu sunt Gavrilă Bizo din Suci de Jos, suntem rude prin alianță. Fratele meu a fost profesor la Dej” – era, într-adevăr, profesor de română, domnul profesor Bizo, și eram rude, o mătușă de-a mea se căsătorise cu un frate de-al lui. Scoate biletul și îi spun: „Mama, ce știți de mama?” „A murit mamă-ta.” Atunci a fost șocul mare și am zis: „Vai, Doamne, de ce am mai venit de la închisoare?” A fost un șoc pentru mine. Dar, totuși, mi-am revenit și am întrebat de ceilalți. „Toți sunt la Lăpușul Românesc. Toți au venit la casele lor de pe Bărăgan, toată lumea este bine, în afară de mama ta, care a murit, și un frate al tău.” Am aflat mai târziu, era fratele meu Achim, care fusese împușcat în munți. Condamnat odată cu mine la 22 ani, fusese eliberat în 1956, odată cu bolnavii incurabili. S-a dat atunci un decret. Ecaterina Juriari a fost eliberată și ea tot atunci. Achim a fost dus la un spital de boli nervoase. Mama a venit și l-a scos de acolo, a dat semnătură că răspunde de el și l-a luat acasă. Asta cred că a fost prin '57-'58, iar în 1962 a murit fratele meu, a murit în același an cu mama: el în aprilie și mama în august.

Dar a fost bătut? Cum de s-a îmbolnăvit?

După ce a fost rănit, a făcut un icter, probabil de atunci a rămas bolnav. Ce-or fi făcut cu el după aceea, nu știu. El era o fire cam sensibilă și poate că tot șocul acesta l-a dat peste cap.

Am ajuns la Târgu Lăpuș. A spus badea Gavrilă: „Stai aici la pod că pe-aici trec multe mașini de ocazie și iei o mașină și te duci până acasă.” Și am stat acolo, la pod. A trecut un camion și am făcut semn cu mâna. A oprit. Erau în cabină șoferul și încă un băiat tânăr, foarte elegant, și întreb: „Unde mergeți?” „La Băiuț”, unde era exploatarea minieră. „Nu mă luați și pe mine?” „Ba da.” Dar se uita lung la mine... – deși acum se mai uscaseră un pic lucrurile de pe mine. M-au luat în mașină, în cabina camionului, și tânărul se tot uita la mine și mă întreabă: „Da' de unde vii?” Zic: „Vin de la Constanța.” (Aveam la Constanța o prietenă, abia mă despărțisem de ea, era macedoneancă.) Se uită la mine și zice: „Dar la cine vii în Lăpușul Românesc?” „La o cunoștință, niște prieteni.” „Dar când i-ai văzut ultima dată?” „Acum vreo zece ani.” „Dar cum vii tu, așa, după zece ani la niște oameni? Știi dacă mai sunt în viață?” mă întreabă tânărul. Zic: „Vin ca să-i văd.” Categoriec a crezut că sunt sărită, după cum eram îmbrăcată, și se uită la mine și zice: „Da' cum îi cheamă?” Iar eu le-am spus: „Pe unul Bendrea Gheorghe, pe celălalt Ciontea Simion...”, aflasem eu

că toți sunt la Lăpuș, de la badea Gavrilă, din autobuz. „Aaaa!”, se uită la mine. Cine credeți că era? Un verișor de-al meu, venea acasă de la Cluj, era la Teologie, era dintr-o comună vecină, și ne era foarte apropiat, mama lui era verișoară primară cu taică-meu. Apoi nu m-a mai întrebat nimic. Ajungem la Lăpuș, că de la Târgu Lăpuș până la Lăpușul Românesc sunt 12 km.

Nu ați mai spus de unde veniți?

Nu, eu nu am mai spus nimic. Nu m-au întrebat nimic.

„Tăticule, e mătușica Aristina!”

Nu v-au recunoscut?

Categoric că băiatul și-a dat seama, și-a închipuit ceva. În sfârșit, când am spus „Bendrea Gheorghe” și „Ciontea”, și-a dat seama că este familia mea. Am ajuns în Lăpușul Românesc, au oprit mașina și m-au întrebat: „La cine vrei să mergi, la Ciontea sau la Bendrea?” I-am răspuns: „La Bendrea.” Era întuneric peste tot, am bătut la ușă, la geamuri, nu era nimeni. Sora mea Elena era angajată ca femeie de serviciu la IFET – asta era exploatarea forestieră –, făcea la oameni curățenie, de mâncare... Cumnatul meu lucra și el la IFET, și nu era nimeni acasă.

M-a trecut vis-à-vis, unde stătea sora mea Victoria. Ușa era larg deschisă și aveau un difuzor – că atunci apăruseră difuzoarele – și cumnatului meu îi plăceau foarte mult romanțele, asculta romanțe. Era destul de târziu, era 10 și ceva, noaptea. Și când intru, ușa era deschisă în față, și el era în mijlocul camerei, eu mă apropii de el, îl îmbrățișez și îl sărut. Zic: „Sunt Aristina.” În prima clipă, el mă împinge, destul de tare, gata să cad. Fetița – aveau o a doua fetiță, pe care eu nu o cunoșteam, avea numai 12 ani – s-a ridicat din pat și a zis: „Tăticule, mătușica Aristina!” Ei vorbiseră mereu de mine. Atunci am zis: „Simion, sunt Aristina.” „Vai!”, mă ia și mă îmbrățișează. Vine și soră-mea din cealaltă cameră, ne îmbrățișăm cu toții. Ce s-a întâmplat? În comună fusese o învățătoare Aristina, a fost mutată în altă comună, Simion nu m-a recunoscut, a crezut că este ea. Și s-a gândit, ce-a apucat-o pe învățătoare să intre în casă și să-l sărute.

Și fetița v-a recunoscut?

Fetița a zis „E mătușica Aristina.” Și atunci eu mi-am dat seama că ai mei au vorbit foarte mult despre mine, încât fetița de 12 ani m-a recunoscut.

A început să vină lumea, căci tinerii care m-au adus cu mașina au intrat într-un bufet, iar vărul meu, cu care vorbisem, a anunțat: „A venit Aristina!” și a început să vină lumea la noi.

Dar nu le era frică de dumneavoastră, să nu-i vadă Securitatea?

Au venit oamenii să mă vadă, toți erau cu lacrimi în ochi. Au început, a doua zi, să vină verișorii, să-mi lase câte 100 lei fiecare. Eu nu am primit de la nimeni nimic. De ce? Pentru că pe doamna Mihalache au arestat-o a doua oară, după eliberare, pentru că a venit lumea și i-au dus tot felul de lucruri și le-a primit. Și au arestat-o și pe ea, și pe o serie întreagă de oameni. M-am temut să primesc. Le-am zis: „Sunt în familia mea, nu am nevoie, doar mă ajută ai mei.” Numai de la doi verișori am primit.

Spuneți-mi, ați legat prietenii durabile în perioada detenției?

Am rămas prietene cu multe colege de suferință cu care m-am revăzut după eliberare. Eram ca surorile. Pe doamnele în vârstă le tratam ca pe mamele noastre. În închisoarea de la Miercurea Ciuc, unde am stat mai mult la infirmerie, era d-na Cancicov care avea un dar extraordinar de a povesti. Aveam un program foarte variat, în ciuda constrângerilor și a suferințelor. Dimineața, după ce beam simulacrul acela de cafea, noi, cele tinere, le ajutam pe doamnele mai în vârstă să se spele, să se aranjeze, apoi ne suiam în pat și stăteam întinse circa o oră, în liniște. Apoi, câte o doamnă povestea, în fiecare zi, o carte sau un film. De exemplu, d-na Cancicov povestea azi o carte, mâine povestea Lucica Florei, poimâine altcineva... și așa aveam zilnic relatarea unui film sau a unei cărți. Asta era pentru noi extraordinar, mai ales când povestea d-na Cancicov, era o adevărată sărbătoare... Și Lucica Florei, și sora Hildegard aveau un dar deosebit de a povesti. Era o plăcere să le ascuți. După aceea, venea masa de prânz, apoi iar programul cu doamnele în vârstă, apoi programul de seară și, în final, stingerea... Veneau și te numărau ca pe... „Unu, doi” - să nu fi evadat vreuna, deși nici pasărea nu ar fi putut să treacă de zidurile și gratiile acelea.

Mi-ați spus numele unor gardieni-femei, care la Văcărești au fost ceva mai omenoase; nu ați menționat, însă, dacă au existat și cazuri care au excelat prin cruzime...

...Da.

...Sau prin cinism.

Nu știu cum le chema; la Miercurea Ciuc erau... (...)

Care a fost lucrul cel mai greu de suportat în detenție... suma răului pe care l-ați perceput în această perioadă?

Lucrul cel mai greu de îndurat, în afară de boală, a fost ruperea de familie. Treceau anii și nu știai ce se întâmplă cu ai tăi. Pentru mine, era și dorul de mama.... Vă dați seama, m-am despărțit de mama la optsprezece ani. Nu știai nimic de ai tăi. Erai complet izolat, rupt de lume – nici o scrisoare, nici o carte, nici un ziar... Doar prin 1963 au început să ne dea cărți, să ne arate panouri, cu blocurile care se construiau. De fapt, ne pregăteau pentru eliberarea din 1964... Ne dădeau ziare, zilnic câte un ziar, care mergea dintr-o celulă într-alta. Și atunci iar ne-am dat seama că se întâmplă ceva – „Cum de ne dau ziare? Cum de ne duc la expozițiile cu panouri, la gazetele de perete, pentru care cereau și deținutelor să scrie articole?” Sigur că fetele refuzau. (...)

„Mai bine să mă duceți de unde mi-ați dat drumul”

Am stat la sora mea șase luni, iar în toamnă am plecat la fratele meu, care era la Topoloveni, lângă Pitești – lucra la ocolul silvic – și am stat la fratele meu o lună, apoi am mai stat la prietene prin București. Sigur că ei mă filau și pe unde mă duceam. Dar la Lăpuș era din cale-afară. Șase luni de zile după eliberare și după ce a trebuit să merg la miliție ca să dau biletul de ieșire, au început să vină de la Securitate. Nu vă puteți da seama. În fiecare zi, câte 10-15 mă chemau să mă vadă cum arăt...

Cine? Securiștii?

Securiștii, care umblaseră după noi prin munți. Au venit săptămâni de-a rândul ca să mă vadă.

Dar nu-i schimbase între timp?

S-or mai fi schimbat între timp, dar cei care au umblat atâta timp în munți după noi, toți erau foarte curioși să mă vadă.

La un moment dat au spus: „Fată dragă, ai venit, dar acum vii pe munți cu noi să ne dai tot armamentul pe care îl aveți în munți!” Și a început teroarea, să mă duc în munți să le scot armamentul și muniția pe care le-am avut noi! Noi am avut fiecare câte un pistol automat, o armă, tata arma de vânătoare, nu am avut cine știe ce muniție.

Armele respective au fost luate în momentul în care ați fost prinși?

Sigur, când am fost arestați. Ei credeau că am lăsat cine știe cât armament în munți, că acesta ar fi reprezentat un pericol pentru ei. M-au terorizat cu acest lucru. Eu m-am temut să le spun și la ai mei de acest lucru. Dar, la un moment dat, i-am spus sorei mele. A zis: „Tu, Aristina, nu-ți fie teamă, că pe mama de nu știi câte ori au chemat-o să meargă pe munți să scoată armamentul. Și a zis mama «Mergeți voi și căutați-l! Eu de unde să știu ce armament au avut ei.» Mama a fost foarte dârză cu ei.” Și, atunci, încurajată de Elena, când m-au mai chemat, am spus: „Eu vreau să știu cine este șeful Securității!” Și se ridică unu’ mai mic de statură și zice: „Eu sunt șeful Securității.” Zic: „Domnule, mi-ați dat drumul, sunt liberă. Vă rog frumos, să mă luați și să mă duceți de unde mi-ați dat drumul! Ce doriți de la mine? Vreți, din nou, să iau calea codrilor?” Atunci el spune: „Tu să nu faci prostia asta!” S-au speriat. „Atunci, vă rog să mă lăsați în pace!” Și el a zis: „De azi înainte, nimeni nu o să te mai cheme, în afară de mine. Când eu te voi chema, atunci vei veni la mine.” Și într-adevăr nu m-au mai chemat ceilalți, dar el de două-trei ori pe săptămână mă chema la Târgu Lăpuș, la el la birou, și mai îmi puneă întrebări...

Cum îl chema?

Perșa.

Dar cum a fost serviciul?

După ce m-am reîntors acasă, am stat șase luni fără serviciu. După aceea m-au angajat la exploatarea minieră din Băiuț. Am stat acolo doi ani de zile. Am lucrat, am făcut un curs de calificare și am lucrat „la probe”: luai minereu, făceai niște analize la minereu etc. – era un mediu foarte toxic. În perioada asta am zis: „M-au angajat aici că știau că am fost bolnavă de plămâni, probabil ca să termine cu mine.” Nu a fost așa, deoarece în jurul meu era foarte mult tineret care făcea același lucru pe care îl făceam și eu. Toate erau fete tinere, ieșite de pe băncile școlii, în vârstă de 18-19 ani.

Acolo plumb se scotea, nu?

Plumb, zinc, de toate.

Era flotație?

Sigur. La flotație am lucrat. M-am angajat în octombrie și am stat doi ani.

